

PERSOANELE VÂRSTNICE

ELDER PEOPLE

Dorin BĂTRÎN

Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

ABSTRACT

Ageing process has a socio-psycho-medical dimension, the differences between elder people being more pronounced than the differences between young people. This particularity is due to the elder people's habits, to their professional experience, to their life experience, to their reaction towards illness, all of these facts contributing to a special social design of ageing process. Elder people's issue becomes more and more important to a national level, as well as to European level. Social policies regarding elder people must take into account their wishes, their opinions but, also, their physical abilities.

Key words: elder people, ageing process, retiring age, retiring process

Considerente generale

Sunt considerate a fi persoane vârstnice, cele care se află în perioada în care se manifesta un declin pe plan fiziologic, psihologic și social, ca urmare a evoluției firești din punct de vedere biologic. Îmbătrânirea este ansamblul proceselor pe care le suferă un organism, după faza sa de dezvoltare (Fontaine 2007).

Îmbătrânirea și bătrânețea, nu sunt sinonime, deoarece bătrânețea este starea care caracterizează grupa de vârstă a persoanelor de peste 60 de ani.

Îmbătrânirea este procesul prin care individul parcurge drumul de la normal la patologic, diferența dintre acestea două fiind de grad, nu de natură. Prin urmare, diferențele dintre indivizi, sunt determinate de gradul de instalare a diferitelor limitări funcționale, efectele timpului fiind ireversibile, bătrânețea ducând inevitabil la o stare patologică de senilitate și demență.

Declinului biologic, nu se manifestă uniform la toți indivizii. În fața îmbătrânirii nu suntem egali, starea de sănătate influențează foarte mult procesul de îmbătrânire, deoarece nu toate organele și funcțiile noastre psihologice îmbătrânesc în același ritm, unele-și păstrează capacitățile iar altele se deteriorează suferind chiar un proces patologic.

Știința care studiază toate modificările morfologice, fiziologice, psihologice și sociale, pe care timpul le imprimă asupra organismului uman, este gerontologia.

Știința care studiază mijloacele de luptă împotriva efectelor îmbătrânirii și se ocupă cu aspectul terapeutic al gerontologie, este geriatria.

Cu toate că procesul de îmbătrânire se manifestă diferit de la un individ la altul, literatura de specialitate, stabilește totuși diferite periodizări ale vârstelor.

Astfel, Organizația Mondială a Sănătății consideră:

- vârsta mijlocie, medie sau de tranziție, ca fiind vârsta până la 59 de ani.
- Perioada vîrstnică fiind între 60 și 74 de ani.
- Bătrânețea, după 75 de ani.
- Longevitatea, fiind perioada de după 85 de ani.

Alte subdiviziuni:

- bătrâni-tineri: 60/65-75 ani.
- Bătrâni-bătrâni: peste 75 de ani.

Conform tipului fundamental de activitate (Verza 1981) avem:

- a) Subperioada de trecere la bătrânețe : 65-75 de ani.
- b) Subperioada bătrâneții medii: 75-85 de ani.
- c) Subperioada marii bătrâneți : peste 85 de ani.

Periodizările diferite ale cercetătorilor din domeniul psihologiei vârstelor, sunt datorate diferențelor individuale în ceea ce privește manifestarea procesului de îmbătrânire. Aceste manifestări, determină prin apariția lor schimbări în comportamentul indivizilor.

Manifestările comportamentale diferite, ca urmare a apariției procesului de îmbătrânire, sunt interesante din perspectiva capacității funcționale a individului, deoarece aptitudinea individului de a realiza activități cotidiene, va determina definirea rolului și statutului său social.

Gradul în care un individ de vârsta a treia, este capabil să efectueze diferite activități cotidiene, determină trei categorii funcționale, după cum urmează:

- independenții, sunt persoanele care fără nici o dificultate îndeplinesc toate activitățile cotidiene cu care se confruntă.
- fragilii, sunt persoanele care întâmpină dificultăți în îndeplinirea unor activități cotidiene.
- dependenții, sunt cei care nu pot realiza singuri mai mult de o activitate și grupează persoane de peste 75-85 de ani, fiind considerate a fi persoane de vârsta a patra.

Evaluarea și încadrarea persoanelor vârstnice în grade de dependență, se face conform H.G.. NR 886/05.10.2000 pentru aprobarea „Grilei naționale de evaluare a nevoilor persoanelor vârstnice”.

Procesul de îmbătrânire, are o dimensiune socio-psiho-medicală, diferențele individuale fiind mai pregnante ca la persoanele tinere, datorită experienței de viață mai bogată, obiceiurilor adânc înrădăcinate, experienței profesionale îndelungate, reacției în fața bolilor, toate acestea aducând în plan social o construcție socială a bătrâneții.

Îmbătrânirea din punct de vedere social.

Este important cum dau persoanele de vârsta a treia, sens propriei existențe.

Din punctul de vedere al modelului individualist de adaptare la îmbătrânire, există trei factori care condiționează adaptarea:

- tipul de personalitate.
- satisfacția existențială.
- integrarea socială.

Ca urmare a combinării acestor trei factori, se identifică gradul de maturizare al individului de vârsta a treia, rezultând patru stiluri dominante de viață:

- Familist.
- Persoană care locuiește singură.
- Persoană care apreciază confortul.
- Persoană care trăiește din plin.

Pentru persoanele care nu se încadrează în categoria persoanelor de vârsta a treia, este ușor să cadă pradă subiectivismului, deoarece reprezentarea socială a vârstnicului este de persoană care nu mai poate oferi nimic, în afara sprijinului oferit familiei. Diferitele manifestări ale îmbătrânirii, fac imposibilă însă generalizarea de tipul „toți pensionarii trebuie să stea acasă cu nepoții”, sau „bătrânii nu mai trebuie să fie interesați de politică”, deoarece diversitatea realităților bătrâneții și a formelor de îmbătrânire, aduc alte niveluri de aspirații, iar idealurile sociale ale omului se modifică, societatea fiind obligată să cunoască și să facă posibilă, aceste manifestări. Vârsta a treia, este o perioadă foarte solicitantă, deoarece acum apar schimburi dramatice cum ar fi pensionarea, pierderea partenerului de viață, apariția și accentuarea bolilor, care fac tot mai greu de păstrat autonomia, părăsirea locuinței, mutarea eventual într-o instituție de îngrijire sau pregătirea pentru moarte, iar toate acestea solicită individului să se schimbe și să se adapteze.

Societatea actuală valorizează diferit persoanele vârstnice, comparativ cu societățile

tradiționale în care bătrânii erau valorizați. Astăzi bătrânii reprezintă o problemă socială, încheierea activității profesionale îi transformă în „întreținuți”, iar vârstnicii trăiesc cu sentimentul inutilității și al marginalizării.

Pensionarea

Reacțiile indivizilor la momentul pensionării este specific fiecăruia, ceea ce determina o diversitate de modalități de adaptare. Momentul pensionării, poate fi un factor major de stres mai ales la bărbați și se poate manifesta prin crize, tulburări de adaptare, chiar moarte socială. Motivul pentru care bărbații reacționează cu o intensitate mai mare la momentul pensionării, este cauzat de gradul de implicare mai mare al bărbaților în viața profesională, comparativ cu femeile care sunt angajate în paralel și în activitățile casnice, care după pensionare reprezintă sarcina lor principală, ceea ce le face să treacă mai ușor de pragul pensionării. Pentru bărbat, momentul pensionării reprezintă pierderea rolurilor și a statusului care au fost cu greu câștigate, pierderea este cu atât mai tare resimțită, cu cât autoritatea sa profesională și rolul său social erau mai mari.

Atitudinea față de pensionare, este condiționată și de factori de mediu rural sau urban, deoarece în mediul rural activitatea profesională, a fost continuată în timpul liber cu activități gospodărești, în schimb cei din mediul urban s-au dedicat în totalitate activității profesionale, iar momentul pensionării reprezintă o întrerupere bruscă a rutinei zilnice, fiind accentuat sentimentul inutilității, iar reacțiile adaptative sunt întârziate.

Indivizii cu un nivel de școlarizare mediu, acceptă mai ușor că nu mai sunt folositori din punct de vedere profesional, se conformează statutului nou și nu întreprind nimic pentru al schimba.

Din perspectiva activităților dominante care dau sens vieții persoanelor pensionate, există cinci tipologii (Guillemard 1972):

- pensionare retragere. Persoana desfășoară activități destinate întreținerii vieții, se retrage din viața socială, se deplasează puțin în afara casei, este vorba de „moartea socială”.

- Pensionare-vârsta a treia. Persoana se implică în activități creatoare pentru suplinirea activității profesionale. Orientarea pensionarului este spre lectură, grădinarit, etc, activități desfășurate în compania altor persoane.

- Pensionare consum. Se manifesta fie prin activități de petrecere a timpului liber prin participarea la diferite excursii, vacanțe, spectacole, fie prin activități desfășurate în familie și cu membrii acestora.

- Pensionare revendicare. Este vorba de pensionarul activ, care-și dedică timpul liber activităților de obținere a drepturilor persoanelor de vârsta a treia, ca urmare a faptului ca se simte permanent nedreptățit, discriminat.

- Pensionare participare. Este persoana care este mare consumator mass-media, este foarte puțin implicat social.

Legătura dintre resurse și practici este următoarea:

- pensionarea de tip retragere, este condiționată de absența acumulărilor și a potențialităților.

- Pensionarea de tip revendicare, este condiționată de existența doar a unui tip de resurse.

- Pensionarea participare, este condiționată de existența unor potențialități și a unor acumulări.

- Pensionare-vârsta a treia, este caracterizată de existența a două tipuri de resurse dar de facturi inegale.

- Pensionarea de tip consum, este determinată de existența acumulărilor.

Pierderea rolurilor

Pentru a putea discuta despre rolurile persoanelor vârstnice se impun teme de reflecție după cum urmează:

- înaintarea în vârstă, este izvor de bucurie ca urmare a independenței financiare și a timpului liber din abundență ?

- vârstnicii percep retragerea din activitate, ca fiind bine-meritată după foarte mulți ani de efort neîntrerupt ?
- achiziționarea unor roluri noi după pensionare, este condiționată de o anumită competență și disponibilitate prezentă încă din viața activă profesional ?
- strategiile de coping influențează modul în care se adaptează vârstnicul la pierderea rolurilor odată cu înaintarea în vârstă ?

Rolurile persoanelor vârstnice se schimbă odată cu vârsta, chiar și așteptările generațiilor mai tinere sunt diferite în funcție de vârsta persoanelor vârstnice. Rolurile pe care le pierd, ca urmare a pierderii locului de muncă, a partenerului de viață sau a limitărilor funcționale, obligă persoanele vârstnice, la adoptarea altor roluri, proces care este inclus în adaptarea individului la procesul de îmbătrânire. Societatea se schimbă, implicit rolurile și așteptările societății privitor la modul în care vârstnicii exercită aceste roluri, se schimbă. Vârstnicii din ziua de azi, sunt mai puțin singuri, nivelul de școlarizare a crescut, ponderea nu mai este reprezentată de agricultori așa cum era acum 30 de ani, iar din punct de vedere economic, cei care au lucrat și lucrează încă în agricultură, contribuie la fondul de pensii. Speranța de viață a crescut, ca urmare a progreselor în medicină și a confortului sportiv. Vârstnicii din ziua de azi, sunt mult mai toleranți în ceea ce privește avortul și a divorțul.

În ceea ce privește rolurile, persoanele vârstnice, nu pierd doar din roluri și câștigă altele, ca urmare a nevoii de adaptare la noile realități cu care se confruntă, ci pierd și din consistența rolurilor pe care le mai pot îndeplini, datorită confuziei societății în ceea ce privește rolul persoanei vârstnice.. Persoanele de vârsta a treia, au asociate roluri de adult în societate, conform cărora se așteaptă de la ei implicarea în activități, rezolvarea de probleme, inițiativă, iar pe de altă parte vârstnicii sunt considerați neputincioși. Nu puține sunt situațiile în care persoane înaintate în vârstă, care din diferite motive și-au pierdut locul de muncă, nu-și mai găsesc un alt loc de muncă, tocmai datorită imaginii de persoane, care nu mai sunt capabile, să se ridice la nivelul așteptărilor de la noul loc de muncă.

Gradul în care sunt afectate persoanele vârstnice de pierderea rolurilor, precum și disponibilitatea de a se adapta noilor roluri, este strâns legată de domiciliu, vecinătate, capacitățile fizice, valorile personale, religie, etnie, abilități, statut socio-economic, relațiile cu membrii familiei și cu rudele.

Reacția de adaptare a persoanelor vârstnice, în fața pierderii rolurilor, este diferită de la un individ la altul, totuși se constată o influențare a comportamentelor adaptative, de dinamica personalității și de modelele de activitate din viața activă. Se constată o păstrare a preocupărilor, a preferințelor pentru un nucleu de activități pe toată durata vieții, chiar dacă frecvența efectuării acestor activități este condiționată de starea de sănătate și de schimbările survenite în viața individului.

Vârstnicii în încercarea de a face față realităților cu care se confruntă, substituie rolurile pierdute, cu unele similare, în încercarea de a menține modalități tipice de adaptare la mediu. Astfel persoanele care au fost comode toată viața și mari consumatoare de mass-media, după pensionare, nu au cum să devină persoane active, tot așa de bine o persoană foarte activă, nu va putea abandona acest stil de viață, decât dacă starea de sănătate îi va cere acest lucru.

Îmbătrânirea cu succes, este condiționată de o personalitate integrată pe toată perioada vieții.

Problemele persoanelor de vârsta a treia, devin teme de reflecție atât la nivel național, cât și la nivel european, din dorința de a oferi servicii adaptate nevoilor diferite ale acestor persoane. Politicile pentru persoanele vârstnice, trebuie să țină cont de opiniile și dorințele acestor oameni, dar și de posibilitățile fizice pe care le au, iar deciziile majore cum ar fi stabilirea vârstei de pensionare care se dorește a fi de 65 de ani, să fie nuanțată de exemplu prin asigurarea dreptului persoanei, de a decide singur vârsta de pensionare în intervalul 60-65 de ani.

CONCLUZII

Vârstnicii trebuie să-și păstreze demnitatea, acest lucru se poate realiza doar dacă rămân activi, dacă sunt valorizați, dacă pot fi utili, acest lucru face posibilă activarea resurselor care rămân inactive, deoarece sunt ascunse sub statutul neputinței asociate vârstei, asociate persoanelor pe care îi numim „bătrâni”.

BIBLIOGRAFIE

1. SCHIOPU, Ursula; Verza, E., *Psihologia vârstelor*, EDP, București, 1981.
2. GUILLEMARD, A.M., *La Retraite, une mort sociale*, Mouton, Paris, 1972.
3. GÂRLEANU-ȘOITU, Daniela, *Vârsta a treia*, Institutul European, 2006.
4. FONTAINE, Roger; *Psihologia îmbătrânirii*, Polirom, Iași, 2008.
5. H.G. nr. 886/05.10.2000 pentru aprobarea Grilei naționale de evaluare a nevoilor persoanelor vârstnice.